

ПРОБЛЕМА ПРОЄКТУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ТЛУМАЧНИХ СЛОВНИКІВ У ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ УЧЕНИХ

DOMESTIC SCIENTISTS ON DESIGN AND ELECTRONIC EXPLANATORY DICTIONARIES USE

У статті розглядається вітчизняний досвід проєктування та використання електронних тлумачних словників. Останнім часом все більшої актуальності набуває проблема цифровізації всіх ланок освіти, в тому числі й тлумачних словників. Адже використання словникової літератури передбачає: 1) місце під друковані джерела; 2) час на пошук певного матеріалу; 3) час на відвідування бібліотеки й пошук матеріалу тощо. Водночас цифровий аналог такого тлумачного словника передбачає зменшення часу в пошуку необхідних матеріалів, даних. Окрім того, розробка таких електронних словників передбачає не лише пошук інформації, а й багатомовність, тобто один і той же термін можна одразу побачити різними мовами.

Встановлено, що дослідники виокремили типи електронних словників, серед яких виділяють онлайн-словники, словники-програми, портативні електронні словники, термінологічні бази даних. Також з'ясовано, що використанню електронних тлумачних словників сприяє ряд переваг: багатомовність, використання засобів мультимедіа, актуальність і динамічність, великий обсяг словникової бази, варіативність у використанні, універсальність і зручний пошук.

Окрім того, встановлено, що дослідники виокремлюють особливості електронної лексикографії, до яких відносять зручність, доступність, простоту у використанні, мультимедійність, візуалізацію тощо.

Поряд із тим деякі дослідники виділяють і функції електронних словників, до яких відносять пошук необхідних даних, демонстрацію певних мовних закономірностей, а також стверджують, що засвоєння навчального матеріалу буде кращим за умови використання електронних словників у поєднанні зі спеціальною системою вправ.

Встановлено, що проблема проєктування, розробки й використання електронних тлумачних словників є актуальною, її досліджують багато вітчизняних науковців, наводячи переваги й недоліки таких словників. Окрім того, науковці пропонують різні можливості щодо використання таких словників в освітньому процесі різних закладів освіти. До перспектив подальших досліджень від-

несено розробки алгоритму побудови електронних тлумачних словників.

Ключові слова: словник, тлумачний словник, електронний тлумачний словник, проєктування, використання.

The article considers the domestic experience of electronic explanatory dictionaries design and use. Recently, the problem of digitization of all levels of education, dictionaries in particular, has become increasingly important. Undoubtedly, the use of lexicographic editions presupposes: 1) some room to store printed editions; 2) time to look certain words up; 3) time to visit the library and search for the material needed, etc. On the contrary, the digital version of such an explanatory dictionary significantly contributes to a quick data search. Moreover, such electronic dictionaries compilation presupposes not only information retrieval but also multilingualism. Therefore, the same term can be viewed in different languages at once.

The researchers divide electronic dictionaries into online dictionaries, program dictionaries, portable electronic dictionaries, terminological databases. The investigation highlights electronic dictionaries advantages, namely versatility, multimedia use, relevance and dynamism, large database, variability in use, versatility and easy search.

Furthermore, the research highlights electronic lexicography distinctive features, for instance convenience, accessibility, user-friendliness, multimedia, visualization, etc.

In addition, the article outlines electronic dictionaries functions that include the necessary data search and certain language patterns demonstration. It is proved that electronic dictionaries use and a set of corresponding exercises greatly contribute to better material comprehension.

The problem of electronic dictionaries design, development and use is significantly relevant. Therefore, it is greatly studied by many domestic scientists, who highlight advantages and disadvantages of such dictionaries. Moreover, scholars readily propose the ways to use such dictionaries in the educational process of different educational institutions. Prospects for further research include the development of the algorithm for electronic dictionaries compilation.

Key words: dictionary, explanatory dictionary, electronic explanatory dictionary, design, use.

УДК 004.4-022.218(0.034.2)

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/31-2.36>

Вакалюк Т.А.,

докт. пед. наук, професор,
професор кафедри інженерії
програмного забезпечення
Державного університету
«Житомирська політехніка»

Черниш О.А.,

канд. філол. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Державного університету
«Житомирська політехніка»

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Останнім часом все більшої актуальності набуває проблема цифровізації всіх ланок освіти, в тому числі й тлумачних словників. Адже використання словникової літератури передбачає: 1) місце під друковані джерела; 2) час на пошук певного матеріалу; 3) час на відвідування бібліотеки й пошук матеріалу тощо. Водночас цифровий аналог такого тлумачного словника передбачає зменшення часу в пошуку необхідних матеріалів, даних. Окрім того, розробка таких електронних

словників передбачає не лише пошук інформації, а й багатомовність, тобто один і той же термін можна одразу побачити різними мовами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

До проблеми дослідження електронних словників зверталось багато учених, зокрема О. Балалаєва, І. Білятинська, Ю. Грицаюк, Н. Етенко, І. Заваруєва, І. Костікова, О. Ковальчук, І. Кононенко, Н. Литвиненко, К. Осадча, С. Помирча, І. Пучков, Г. Череди́нченко, Т. Шевченко й інші. Усі вони проводили дослідження лише у визначеному колі проблеми.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Комплексного огляду наукової літератури щодо досліджуваної проблеми наразі не було здійснено.

Мета статті. Саме тому метою статті є аналіз вітчизняного досвіду проектування та використання електронних тлумачних словників у різних галузях.

Виклад основного матеріалу. К. Осадча у своїх дослідженнях вивчає проблему розробки електронного тлумачного словника саме з галузі комп'ютерних технологій [1]. Дослідниця, проаналізувавши наявні електронні мережні словники, поділила їх умовно на такі групи:

- перекладні словники;
- авторські словники;
- тлумачні словники;
- галузеві словники;
- семантичні словники;
- словники синонімів, антонімів, фразеологізмів, паронімів, іншомовних слів, скорочень;
- словники словотворення;
- довідково-словникові матеріали [1].

Також авторка зазначає, що електронні мережні тлумачні словники є одномовними, двомовними й багатомовними [1].

К. Осадча визначила, що фахівці з інформаційних технологій потребують «підвищення термінологічної культури» [1], внаслідок чого було створено проєкт електронного тлумачного словника з комп'ютерних технологій [2].

Авторка виокремила етапи створення та запропонувала структуру електронного тлумачного словника комп'ютерних технологій [1] (див. рис. 1). За такою структурою тлумачний словник має містити дві бази даних (словникових статей і користувачів), а також описано інтерфейс користувача й адміністратора [1].

І. Костікова досліджувала можливості впровадження в процесі навчання англійської мови електронних словників [3]. Дослідниця стверджує, що електронні словники можуть використовуватися не лише для розуміння тексту, а й для підготовки різних видів робіт [3].

Зокрема, автор у своїй практичній діяльності пропонували студентам завдання з використанням саме таких словників на різні види робіт [3]. Також автором було проаналізовано найвідоміша електронні словники й стисло їх схарактеризовано. Дослідниця підсумувала, що головна роль щодо ефективності використання електронних словників належить, по-перше, обізнаності викладача із цього питання, а по-друге, – інтересу й мотивації студентів. Окрім того, також відіграє роль і системність і досвід у використанні таких електронних словників у професійній діяльності вчителя англійської мови [3].

Т. Шевченко, Н. Етенко у своєму спільному дослідженні розглядали сучасні форми української словникової онлайн продукції [4]. Автори розглядають значення словників та їх можливості використання в професійній діяльності [4].

Окрім того, дослідники виокремили також типи електронних словників, серед яких виділили онлайн-словники, словники-програми, портативні електронні словники, термінологічні бази даних [4]. Науковці виконали огляд ряду електронних онлайн словників [4]:

- колекція словників Mova.info;
- великий тлумачний словник сучасної української мови;
- електронний словник мови Тараса Шевченка;
- відкритий словник новітніх термінів;
- відкритий словник виправлень суржику;
- публічний електронний словник української мови СЛОВНИК.УКРЛІТ.ORG;

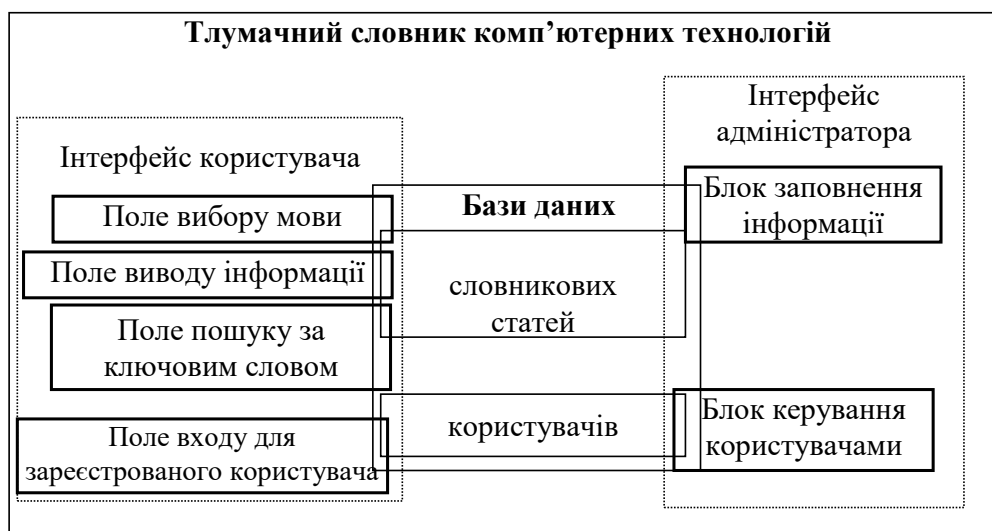

Рис. 1. Структура електронного словника комп'ютерних технологій (за К. Осадчою)

– комп'ютерні словники термінографічної серії СловоСвіт;

– ГЛОСА: система електронних навчальних словників;

– чотиримовний науковий словник;

– різні портали й енциклопедії [4].

Автори стверджують, що використанню цих ресурсів сприяє ряд переваг: багатофункціональність, використання засобів мультимедіа, актуальність і динамічність, великий обсяг словникової бази, варіативність у використанні, універсальність і зручний пошук [4].

Г. Чередніченко й О. Ковальчук у спільному дослідженні розглядають класифікацію термінологічних словників за певними ознаками: тематичним охопленням, змістом лівої частини словникової статті, змістом правої частини словникової статті, способом упорядкування словника, метою та призначенням, охопленням мов, новизною [5].

Автори, аналізуючи попередні дослідження, роблять висновок, що під час розробки будь-якого тлумачного електронного словника потрібно врахувати таке:

– по-перше, словник, що розробляється, повинен бути довідковим для конкретної галузі;

– по-друге, він повинен містити всі необхідні терміни для цієї галузі;

– по-третє, словник має бути системним;

– по-четверте, в словнику мають бути також представлені й нові поняття, що виникають у будь-якій галузі;

– по-п'яте, якщо цей словник є перекладним, то він має містити визначення цих понять [5].

Окрім того, як зазначають автори, існує два підходи до упорядкування тлумачного словника: алфавітний і тематичний. Також дослідники виокремлюють і ряд недоліків наявних термінологічних словників [5].

І. Білятинська досліджувала можливості використання не лише електронних словників, а й енциклопедій і довідників в освітньому процесі [6]. Авторка наводить ряд переваг, що спонукають до ширшого використання таких ресурсів: «можливість представлення окрім текстового матеріалу й зображень значної кількості анімацій, відеоматеріалів, аудіо записів; можливість швидкого доступу до потрібної інформації, наявність пошуку за ключовими словами; наявність матеріалу, який значно розширює рамки навчальної програми; зручність у використанні» [6].

Зокрема, дослідниця у своїй роботі розглядає «Велику енциклопедію Кирила і Мефодія», наводить можливості її використання в освітньому процесі [6]. Окрім того, науковець наводить та аналізує і ряд інших електронних тлумачних словників [6].

Н. Литвиненко та Ю. Грицаюк зробили спробу навести переваги, а також недоліки фахових елек-

тронних словників [7], окрім того, І. Кононенко теж спробувала навести переваги й недоліки, але вже саме можливостей використання електронних словників [8].

Н. Литвиненко та Ю. Грицаюк стверджують, що «електронні словники представляють комп'ютерну базу даних, яка за спеціальним програмним кодом знаходить відповідні слова-терміни» [7]. Молоді науковці наводять переваги таких електронних словників: швидкісний пошук терміну й зменшення обсягу. У той час як до недоліків вони відносять «залучення користувачів до процесу редагування та поповнення словників термінами власноруч» [7].

І. Кононенко також виділяє такі ж самі переваги, як і попередники, проте виділяє ще одну перевагу: пошук не лише за статтею, а й за всім словником, що було б не реально зробити за такий проміжок часу в паперовому варіанті [8]. Окрім того, як зазначає науковець, користувач, застосовуючи електронні словники, має змогу ще й почути, як правильно вимовляється те чи інше слово [8]. До недоліків І. Кононенко відносить проблему неповного наповнення словника й підтримання його в актуальному стані [8].

І. Заваруєва досліджує інтерактивний словник і розглядає його як об'єкт лінгвістичних досліджень. Авторка також наводить переваги електронного словника, до яких відносить «ефективну й зручну пошукову систему; можливість додавання користувачем коментарів або нових слів у персональний словник; систему авторизації доступу до інформації, контрольовану адміністратором словника; захист бази даних від несанкціонованого використання (копіювання, зміни або видалення інформації)» [9].

С. Помирча й І. Пучков розглядали електронні словники саме з української мови для формування лексикографічної компетентності [10]. Зокрема, науковці пропонують використовувати електронні словники із системою вправ, що сприяє формуванню лексикографічної компетентності. Окрім того, дослідники виокремили особливості електронної лексикографії, до яких віднесли й переваги, які наводили попередні дослідники, а також зручність, доступність, простоту у використанні, мультимедійність, візуалізацію тощо [10].

О. Балалаєва у своїх дослідженнях робила не лише аналіз сутності поняття «електронний навчальний словник» [11], а й досліджувала еволюцію цього поняття [12]. Так, дослідниця визначає, що різні інформаційно-довідкові системи, в тому числі й електронні словники, розробляються на основі баз даних. Аналізуючи також своїх попередників, вона виокремлює функції електронних словників, до яких відносить пошук необхідних даних, демонстрацію певних мовних закономірностей, а також стверджує, що засвоєння навчального матеріалу буде кращим за умови

використання електронних словників у поєднанні зі спеціальною системою вправ [11].

Висновки. Отже, проблема проєктування, розробки й використання електронних тлумачних словників є актуальною, її досліджують багато вітчизняних науковців, наводячи переваги й недоліки таких словників. Окрім того, науковці пропонують різні можливості щодо використання таких словників в освітньому процесі різних закладів освіти.

До перспектив подальших досліджень можна віднести розробки алгоритму побудови електронних тлумачних словників.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Осадча К.П. Питання розробки та функціонування електронного тлумачного словника комп'ютерних технологій. *Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту*. 2006. № 2. С. 81–84.
2. Тлумачній словник комп'ютерних технологій. URL: <http://ts.profi.net.ua>.
3. Костікова І.І. Упровадження електронних словників у процесі навчання англійської мови. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал*. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. № 2 (76). С. 3–13.
4. Шевченко Т.Є., Етенко Н.Ю. Сучасні форми словникової продукції: український онлайн-сегмент. *Королівські читання 2015 «Бібліотеки, архіви, музеї: інноваційні моделі розвитку»* : Матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 8 жовтня 2015 р. : у 2-х частинах. Ч. 2. Харків, 2016. С. 68–70.
5. Чередніченко Г.А., Ковальчук О.С. Термінологічний словник як різновид сучасного електронного словника. *Науковий вісник Донбасу*. 2012. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_3_5.
6. Білятинська І.М. Використання електронних енциклопедій, словників, довідників під час навчального процесу. URL: https://informatika-ikt.at.ua/stud_conf2012/5/Bilyatinska.pdf.
7. Литвиненко Н.О., Грицаюк Ю.А. Переваги та недоліки фахових електронних словників. *Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання* : II Міжнародна студентська науково-технічна конференція. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/28457/2/SNT_2019_Litvinenko_N-Advantages_and_disadvantages_269.pdf.
8. Кононенко І.І. Переваги та недоліки використання електронних словників. URL: <https://informatika-ikt.at.ua/fr/2/12.pdf>.
9. Заваруєва І.І. Інтерактивний словник як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Українська мова у світі* : зб. матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 9–10 листопада 2016 р. Львів : Нац. ун-ет «Львівська політехніка», 2016. С. 67–70.
10. Помірча С.В., Пучков І.Р. Електронні словники з української мови як засіб формування лексикографічної компетентності майбутніх учителів початкової школи. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Том 59. № 3. С. 103–113. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1668>.
11. Балалаєва О.Ю. Аналіз сутності поняття «електронний навчальний словник». URL: <http://ipvid.org.ua/upload/iblock/195/1958e788d8727e52eba858336c9cb1.pdf>
12. Балалаєва О.Ю. Еволюція поняття «електронний підручник». *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти* : збірник наукових праць. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. 2014. Випуск 9 (52). С. 113–117.
13. Вакалюк Т.А., Черниш О.А. Аналіз електронних тлумачних словників з інформаційних технологій. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2020. Вип. 31. Том 3. С. 74–83.